

4I - Naar oplossingen voor oneerlijke handelspraktijken en machtsverhoudingen in voedselketens

Thema: Rechtvaardig handels- en landbouwbeleid
Moderator: Rob Bleijerveld (redactie Supermacht.nl)
Spreker(s): Keimpe van der Heide (NAV) en Sanne van der Wal (Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen)

Verslag

Rob gaf uitleg over de boerenprotesten sinds 2007/8 en de ontoereikende reactie van de EU. In september 2013 begon een proef met de Gedragscode Eerlijke Handelspraktijken in Nederland en de EU. Onderwijl biedt EU-wetgeving grote bedrijven ruimte voor het uitoefenen van marktmacht.

In het eerste deel van de workshop bespraken we oneerlijke handelspraktijken en gevolgen voor primaire producenten in Nederland en arbeiders buiten de EU. Waarom lossen vrijwillige of verplichte gedragscodes het belangrijkste probleem van producenten niet op?

Keimpe van der Heide was voorheen gangbaar uienteler in Flevoland en nu actief voor de NAV. De NAV wil kostendekkende marktprijzen en eerlijke prijzen voor boer en consument. Dat maakt duurzaam produceren mogelijk en EU-inkomenssubsidies overbodig. Er is aanbodbeheersing nodig, maar er zijn problemen. Zo stelt de mededingingswet een maximum van 5-10% voor bundeling van boeren terwijl er geen maximaal marktaandeel is voor afnemers. Verder is er sprake van een gering aantal afnemers met grote inkoopmacht, een geringe prijselasticiteit en druk op prijsniveaus bij een overschot van bewaarbare producten. Ook oneerlijke handelspraktijken zoals overschrijding betaaltermijn en eenzijdige opgelegde prijskorting spelen een rol. De parlementen van Nederland en de EU erkennen de zwakke positie boeren, maar steunen toch de tweejarige proef met de vrijwillige Gedragscode Eerlijke Handel die niet werkt. Uit een enquête onder NAV-leden in 2014 bleek dat in de afgelopen 10 jaar, 57% van de boeren slachtoffer was van oneerlijke handelspraktijken. Geïdentificeerde problemen van de pilot zijn dat de tussenhandel doet niet meedoet, individuele boeren worden buitengesloten, er is onvoldoende bekendheid, anoniem klagen is onmogelijk, er zijn geen sancties, er is geen sprake van onafhankelijke toetsing, de kwetsbaarheid van het bedrijf en ten slotte is er geen aanbodbeheersing.

Sanne coördineert SOMO-onderzoek naar supermarktmacht in voedselketen en gevolgen voor productie, distributie, gedragscodes, certificering en arbeidsomstandigheden. Sanne onderschreef de bezwaren van Keimpe tegen de gedragscode. Goed onderzoek over oneerlijke handelspraktijken in internationale ketens is moeilijk, want producenten zijn kwetsbaar en ongeorganiseerd. Hij stelde dat in de pilot klagers van buiten de EU zijn buitengesloten, er onduidelijke rechten zijn, niet alle afnemers geregistreerd zijn en dat alleen geregistreerde partijen worden aangesproken.

Oneerlijke handelspraktijken leiden ook buiten de EU tot druk op productiekosten en verslechtering van arbeidsomstandigheden, zoals onbetaald overwerk, lage lonen, onveilig/ongezond werk, meer flexibiliteit, inperking van vakbondsvrijheid en verschuiving naar de informele sector.

Voorbeelden met betrokkenheid Europese supermarkten zijn mango's uit Peru met onredelijke kortingseisen en bijdragen reclamekosten, sperziebonen uit Marokko met te late betalingen en eenzijdige contractwijzigingen en bananen uit Ecuador met inkopen onder wettelijke minimumprijs.

In het tweede deel van de workshop bespraken we mogelijke oplossingen. Hoe pakken we de belangrijkste problemen in de keten aan en wat is daarvoor nodig? Wat zijn de verwachtingen van politici, boeren, maatschappelijke organisaties en consumenten?

Keimpe stelde dat 'vrijhandelsverdragen' zorgen voor zware concurrentie die weer leidt tot meer druk

door afnemers, lagere prijzen en inkomens van boeren/arbeiders en slechtere arbeidsomstandigheden. De NAV houdt vol dat voedsel te belangrijk is om aan vrije markt over te laten en pleit tegen globalisatie en liberalisatie en juist voor regionalisatie en regulering. Alleen afspraken over aanbod en kwaliteit zorgen voor eerlijke prijzen voor producent en consument. De overheid moet zorgen voor marktregulering, marktbescherming en verruiming van concurrentiewetgeving, of bundeling. Boeren en consumenten moeten optreden als een soort sociale beweging en de politiek bewegen tot wetsverandering. Directe verkoop en opbouw van een vertrouwensband stimuleert diversificatie en duurzaamheid en maakt certificering overbodig. Keimpe: “We moeten de regie in de keten terugpakken, waarbij supermarkten niet meer zijn dan een doorschuifstelsel”.

Sanne stelde dat maatregelen tegen oneerlijke handelspraktijken symptoombestrijding zijn, want het systeem houdt onevenwichtige ketenverhoudingen in stand. Een geschikte gedragscode voorkomt alleen excessen en moet tenminste bindend zijn met afdwingbare sancties, onafhankelijk toezicht, zelfstandig onderzoek met vergaande bevoegdheden, anonimiteitsgarantie en toegankelijkheid voor alle ketenpartijen. Ten slotte moet de code op EU-niveau worden gecoördineerd. Hoe kom je tot eerlijke(re) prijzen en verhoudingen? Ten eerste door de producentenbelangen in de EU-richtlijn voor oneerlijke handelspraktijken te integreren en door deze dwingender te maken voor achterstallige betalingen. Maar ook door het aanpassen van de mededingingswetgeving om concentratie van inkoopmacht door afnemers te voorkomen en de opbouw van onderhandelingsmacht door producenten toe te staan. Daarnaast is het belangrijk dat Europese overheden de samenwerking tussen producenten binnen en buiten de EU stimuleren middels capaciteitsopbouw en kennis. En meer transparantie over ketenverhoudingen is nodig voor een bewustere keuze door consumenten en een handelingsperspectief voor concurrentie op betere arbeidsvoorwaarden. Ten slotte moeten we toewerken naar Fair Trade-achtig uitgangspunten zoals lange termijnrelaties, duidelijke afspraken en verwachtingen naar leveranciers.

Afsluitend discussieerden we met de zaal over de vraag: Hoe verkrijgen we eerlijke prijzen en evenwichtige voedselketen? De nadruk lag nu vooral op prijzen en weinig op duurzaamheid, maar eerlijke prijzen zorgen ook voor duurzame keuzes. Verder bespraken we regionalisering, dat geen nadelig containertransport behoeft en meer duurzame teelt oplevert, en was er aandacht voor *Fair Trade*, *Fair for Life* en *Fair Produce*, maar ook voor de kritiek dat dit alleen voor nichemarkten geldt. De nadruk lag tijdens deze discussie op bewust inkopen en de behoefte aan educatie, informatie, ketentransparantie en consumentencoöperaties. Gangbare boeren moeten meer inzetten op productdiversificatie, duurzaamheid en directe verkooppunten.

Uitkomsten

1. Meer en betere samenwerking is nodig tussen consument en boer (ook de gangbare) door directe verkoop, onderlinge afstemming van vraag en aanbod, meer verkooppunten en diversiteit voor gangbare productie.
2. Er moet veel meer politieke druk komen om EU-wetgeving te veranderen ter verbetering van de positie van boeren. Over hoe dat moet verschillen de meningen.
3. Vanuit de zaal wordt benadrukt dat niet alleen een eerlijke prijs belangrijk is, maar ook duurzaamheid, educatie en ketentransparantie.

Meer informatie

- Website Supermacht, <https://www.supermacht.nl/?p=5601>
- Website NAV, <http://www.nav.nl/>
- Website SOMO, <http://www.somo.nl/>